

BOK ekstra

■ ■ Oppsiktsvekkende og eksplosivt er ord Hans Fredrik Dahl bruker i anmeldelsen av Øystein Sørensens «Solkors og solidaritet» og Tore Prysters «Arbeiderbevegelsen og Nasjonal samling».

Sensasjonelt om vår nyere historie

100672

Det ligger i tidas selvforståelse at vi oppfatter velferdsstaten som et progressivt gode, kjempet fram av samfunnets venstrekrefter og kronet i den epoken som nå oftere og oftere – og sist i Berge Fures nye norgeshistorie – kalles «socialdemokratiet» eller «den socialdemokratiske orden», epoken etter 1945.

Det ligger i den samme selvforståelsen at når velferdsstaten i 1980-åra har vist seg å bli for kostbar, blant annet fordi

NYE BØKER

Øystein Sørensen: «Solkors og solidaritet». Cappelen. 228 s. Kr. 278,-

Tore Pryser: «Arbeiderbevegelsen og Nasjonal Samling». Kr. 168,-

klientene innretter seg så mye mer strategisk enn planleggerne har forutsatt, da er dette leit og trist for det politiske venstre, for da er det høyrekreftene som løper av gårde med gevinsten. Historikeren Øystein Sørensen lanserte i går en bok som sparket bein under forestillingen om velferdsstaten som et progressivt prosjekt. Hans undersøkelse av hva han kaller høyreautoritær samfunnssteking i Norge mellom 1930 og 1945 – velferdsstatens fødselsår – viser at visjonen om full selselsetting, rettferdig fordeling og heldekkende sosialt sikkerhetsnett fra fødsel til grav, slett ikke var noen spesialitet på venstresiden. Nesten nøyaktig de tilsvarende visjoner ble formulert og forsøkt kjempet fram på ytterste høyre fløy: i Fedrelandslaget, Samfundspartiet og i Nasjonal Samling, i tida fram til frigjøringen i 1945.

På mange måter kan man si at den solidariske velferdsmodellen faktisk var mer utviklet, i alle fall tettere og mer konsistent formulert, på denne fløyen enn på den motsatte, venstre.

Jeg finner Sørensens funn så oppsiktsvekkende at jeg tror de bør få betydning langt utenfor historikerens fagkrets. Det får ikke hjelpe at en progressist som Ottar Brox kanskje vil oppfatte dem som enda et utslag av «hvitvasking av Hitler og Quisling», som han bekymret seg over i Aftenposten nylig.

Sosiale visjoner

Det viser seg, under Sørensens kyn-

dige veiledning, at arkivmaterialet etter fascismen og nasjonalsosialismens politikere rommer sosiale visjoner av forbløffende omfang. De ville, disse folkene, hva enten de virket i Italia, Tyskland eller Norge, temme markedskreftene og sikre arbeidernes innflytelse over kapitalen i den hensikt å fremme folketrygd, sosial sikkerhet og politisk samfunnsolidaritet. Intensiteten kan få den seinere så vidjetne britiske Beveridge-plenen fra 1942 til å virke blek og defensiv – slik blant annet norske nasjonalsosialister påpekte under krigen, da de tok de britiske reformforslagene opp til forholdsvis grundig vurdering.

Det nytter ikke å bortforklare dette, avskrivne disse aktørene som «egentlig»

ute etter noe annet enn å trygge velferden – tyne arbeidsfolk, for eksempel, eller stramme statens kontroll for å sikre kapitalen. Den slags funksjonsforklaringer er like interessante som å fastslå at Det norske Arbeiderparti «egentlig» alltid har vært på parti med landets kapitalister.

Sørensens bok dokumenterer til fulle både bredden og dybden i de høyreautoritæres engasjement. Vi står ikke overfor forklede mordere eller blotte imitatorer av de «virkelige» velferds-sosialister. Vi står overfor en bestemt politisk tendens, mindre tallrik enn socialdemokratiet, men med en nesten identisk visjon: trygghet og trygder, fra vogge til grav, helst til alle, men i alle fall til de svake.

Slående bevis

Det mest slående uttrykk for dette er Gerhardsen-regjeringens forslag til barne-trygd i 1946, som sosialdepartementet tok rett fra korrekturtrykket av Quisling-regjeringens barnetrygdlov fra 1944. Etter å ha strøket «Ministerpresidenten» fra innledningen kunne proposisjonen presenteres som en stor reform i Fellesprogrammets ånd. Lykkelig den historiker som finner et så slående og

Tore Prysters bok splintrer en lukket dør i norsk sosialistisk tradisjon...

Øystein Sørensen

Øystein Sørensens bok viser at arkivmaterialet etter fascismen og nasjonalsosialismens politikere rommer sosiale visjoner av forbløffende omfang.

billedfast bevis for sin tese i haugen av fortidas arkivpapir!

Jeg sa nesten identisk. Der er noen forskjeller naturligvis. Sørensen gjør nøye rede for dem. Elementene av kontroll er selvfølgelig sterkere fra høyre enn fra venstre. NS-regimet under krigen, som virkelig gjorde en del av de høyreautoritæres visjoner, omfattet heller ikke alle samfunnsmedlemmer. En rasebiologisk komponent, som sosialdemokratiets velferdsstat har manglet, skjøyv bestemte borgere utenfor.

Rasehygiene og rasebiologi virker fremmed og uhyggelig for oss i dag. Men hvor rein er vår egen stat? Sørensen spør med rette om ikke den norske steriliseringsloven av 1934 – som alle partier den gang gikk inn for – har hatt langt mer fatale følger, f.eks. for norske tattere og omstreifere, enn noen nasjonalsosialisme. Vi har faktisk grunn til å tro at disse folkegruppene ble utsatt for systematisk tvangssterilisering både før og etter krigen. Er det riktig, har den offentlige legestand i Norge forsvært et stille folkemord – midt i demokratiets og velferdsstatens glanstid, og helt uavhengig av okkupasjonen. Det er å håpe at Helseinspektoratet snart åpner sine arkiver, slik at dette kan bli undersøkt.

Eksplosivt

Hvis nasjonalsosialistenes visjon om en velferdsstat var så sterk som Sørensen sier, så skulle man vel tro at mange arbeidere ville slutte seg til NS?

Her kommer Tore Prysters undersøkelse av arbeiderbevegelsen og Nasjonal Samling 1940–45 inn for fullt. I denne tilsynelatende beskjedne billigboka dokumenteres et eksplosivt stoff: at det faktisk fant sted en ikke ubetydelig overgang fra arbeiderpartiene til NS under krigen.

Det verdifulle ved Prysters undersøkelse er at han følger denne overgangen på individnivå, tilmittmann for tilmittmann, gjennom hele det omfattende apparat som til sammen utgjør arbeiderbevegelsen i Norge.

Fra parti og fagbevegelse strømmet ledere i hundrevis over til Quislings parti under krigen. Pryser viser hvilken vei de gikk, fra forbund og aviser og inn i ordføreropposisjon og NS-stilling. Forbausende ofte var det læreren i bygd som viste veien. (Der faller myten om den norske lærerstands unisone kamp mot nazismen!) Og nasjonalsosialistenes nye fagorganisasjoner hadde få vansker med å finne tillitsmenn til sine posisjoner. Prysters omstendelige kartlegging splintrer en omhyggelig lukket dør i norsk sosialistisk tradisjon – at arbeiderbevegelsen og Quisling var som ild og vann. Langt ifra, her var både ild og vann på begge sider. Og årsaken var den Sørensen har vist på ideplanet: at den sosiale visjonen i NS trakk arbeiderne til partiet.

Den aller første dør av dette slaget ble åpnet i 1973, da Andreas Norland i sin bok «Hårde tider» viste at Fedrelandslaget var noe langt mer enn en forening av halv-fascistiske studenter, som til da var vanlig å tro. Norland tok de første spadestikk i de lag av omfattende og interessante sosiale visjoner som høyrefløyen hadde etterlatt seg. Rolf Danielsen bygde videre på dette i sin grunnleggende studie av partiet Høyre i mellomkrigstida.

Nå kommer de yngre historikerne. Mange populære klistretanker om norsk politisk historie vil nok stå for fall under denne framrykningen!

Hans Fredrik Dahl

Leste De general Ruges dagbok fra kampene i Norge under krigen?

HANS H. ENGEBRIGTSEN SEIERENS BITRE FRUKTER

I Seirens bitre frukter forteller Hans H. Engebriksen en soldats historie 1940-45. Foryrkende spennende og dramatisk om en mann med minst ni liv. Om ungdom, vennskap og vilje til å ofre noe for det en tror på - og det bristende håp om en rettferdig krig som følge av umenneskelige terrorhandlinger på begge sider av skyttergravene.

1b. 238,-
Illustrert av Stein Nilsen

